نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۳، صفحات ۳۲۹ تا ۳۳۱

نامه به سردبیر

کمیت‌گرایی مفرط در نظام آموزشی و پژوهشی نمونه موردی در رشته تاریخ پزشکی

محمد صدر[1*]

۱. *نویسنده مسئول: استادیار تاریخ پزشکی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران، m92sadr@gmail.com

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۲۹ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۰۵

در سال‌های اخیر، یکی از چالش‌های جدی که نظام آموزشی و پژوهشی کشور با آن مواجه شده است، تأکید بیش از حد بر کمیت‌گرایی است. افزایش تعداد دانشگاه‌ها، توسعه رشته‌ها بدون داشتن زیر ساخت‌های کافی و فشار برای انتشار مقالات علمی فراوان، سبب تضعیف آموزش و کاهش کیفیت مقالات علمی شده است.

درحالی‌که در بسیاری از کشورهای پیشرفته معیارهای کیفی برای سنجش پژوهشگران وجود دارد، در ایران، انتشار تعداد زیادی مقاله علمی به‌عنوان اصلی‌ترین شاخص موفقیت علمی در نظر گرفته می‌شود. این روند منجر به تولید مقالاتی می‌شود که نه‌تنها از کیفیت علمی مناسبی برخوردار نیستند؛ بلکه به گسترش اطلاعات نادرست نیز منجر می‌شوند. در زمینه پزشکی، این رویکرد به‌ویژه در رشته تاریخ پزشکی قابل مشاهده است. در ادامه به برخی از ناهنجاری‌های کمی به‌ویژه در رشته تاریخ پزشکی پرداخته می‌شود(جدول ۱)

تعداد زیاد دانشگاه‌ها در ایران

یکی از مسائل مهم در نظام آموزشی ایران، تعداد بیش از حد دانشگاه‌ها در مقایسه با جمعیت کشور است که یکی یکی از مصادیق کمیت‌گرایی است. در حال حاضر، ایران با بیش از دو هزار واحد دانشگاهی تقریباً به تعداد دانشگاه‌های چین، کشوری با بیش از یک میلیارد نفر جمعیت، نزدیک شده است. (۱) این مقایسه در حالی مطرح می‌شود که جمعیت چین بیش از یک میلیارد نفر است، درحالی‌که جمعیت ایران به مراتب کمتر از این مقدار می‌باشد. این مسئله به‌ویژه زمانی قابل توجه است که بدانیم تعداد دانشگاه‌های ایران نیز از مجموع دانشگاه‌های بسیاری از کشورهای اروپایی بیشتر است. به‌نظر می‌رسد که توسعه بی‌رویه دانشگاه‌ها بدون در نظر گرفتن نیاز واقعی به نیروی انسانی متخصص و بازار کار، منجر به کاهش کیفیت آموزش و پژوهش شده است. در مقایسه، بسیاری از کشورهای اروپایی با وجود جمعیت بیشتر و اقتصادهای پیشرفته‌تر، تعداد دانشگاه‌های کمتری دارند، اما این دانشگاه‌ها از کیفیت بالاتری برخوردارند و تأکید بیشتری بر پژوهش‌های کاربردی و تولید علم باکیفیت دارند. دراین راستا در مواردی رشته‌هایی بدون بررسی دقیق از منظر هزینه و فایده و آینده‌نگری تأسیس می‌شوند که گاه فاقد زیرساخت‌های لازم در دانشگاه های ارائه‌دهنده هستند و این امر هزینه‌های غیرضروری به نظام سلامت کشور تحمیل می‌کند.

برای نمونه رشته تاریخ پزشکی بدون داشتن زیرساخت‌های کافی با تعداد اندک دانشجو همچنان در دانشگاه‌های متعدد ارائه می‌شود در حالی که تجمیع این رشته در دانشگاه‌های واجد شرایط می‌تواند منابع محدود را بهینه‌تر مدیریت کند و منجر به بهبود کیفیت آموزش شود.

بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت افزایش بی‌رویه تعداد دانشگاه‌ها بدون توجه به کیفیت زیرساخت‌های علمی، آموزشی و پژوهشی، نه تنها به توسعه علمی کشور کمکی نمی‌کند؛ بلکه می‌تواند باعث هدر رفت منابع مالی کشور، افت کیفیت آموزش عالی و کاهش بهره‌وری فارغ‌التحصیلان شود.

به همین دلیل، لازم است تا سیاست‌های مرتبط با توسعه دانشگاه‌ها در ایران بازنگری شود و به جای تمرکز بر کمیت، به کیفیت آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها توجه بیشتری شود تا کشور بتواند با پرورش نیروهای انسانی متخصص و کارآمد، به اهداف توسعه علمی و اقتصادی خود دست یابد.

جدول ۱. مهمترین ناهنجاری‌ها

۱. تعداد زیاد دانشگاه‌ها
۲. رشته تاریخ پزشکی راهی برای ورود غیرپزشکان به طب سنتی
۳. تغییر جایگاه کارکردهای اصلی دانشگاه
۴. انتشار مقالات در مجلات غیرمرتبط
۵. کاربرد نابه‌جای شاخص H-index (اچ ایندکس) در ارزیابی پژوهشگران علوم انسانی

تاریخ پزشکی راهی برای ورود غیرپزشکان به طب سنتی

بررسی‌ها نشان می‌دهد که بسیاری از دانشجویانی که به رشته تاریخ پزشکی وارد می‌شوند، اغلب انگیزه کافی برای مطالعات و پژوهش‌های

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.19]

روشمند و عمیق در این حوزه ندارند. دلیل اصلی این امر این است که به دلیل محدودیت‌هایی که برای ورود افراد غیرپزشک به رشته طب سنتی وجود دارد، بسیاری از افراد برای دستیابی به مدرک معتبر و رسمی در این حوزه، به تحصیل در رشته تاریخ پزشکی روی می‌آورند. این افراد با هدف ورود به دانشکده‌های طب سنتی و کسب دانشنامه‌ای مرتبط با وزارت بهداشت، به تاریخ پزشکی به عنوان راه جایگزین نگاه می‌کنند، و از این رو تمرکز اصلی آن‌ها بر روی طب سنتی است تا خود مطالعات تاریخ پزشکی.

این وضعیت باعث کاهش انگیزه برای پژوهش‌های تخصصی و عمیق در این حوزه شده و ممکن است به کاهش کیفیت پژوهش‌های مرتبط با تاریخ پزشکی منجر شود، زیرا دانشجویان به جای علاقه و انگیزه واقعی برای فهم عمیق این رشته، بیشتر به دنبال مدرک تحصیلی با اهداف دیگر هستند. شایسته است برای اصلاح این امر در وزارت بهداشت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دقیقی صورت گیرد (خلاصه سیاستی پیشنهادی فرهنگستان علوم پزشکی برای رشته تاریخ پزشکی در تاریخ ۱۴۰۲/۷/۱۰ به وزارت بهداشت ارسال شده است). اگر قرار است افرادی از رشته‌های غیرپزشکی به این حوزه ورود کنند، لازم است دوره‌های آموزشی ویژه‌ای برای هر گروه از جمله پرستاران، بهورزان و شاغلین غیر پزشک طراحی و اجرا شود تا از ایجاد ناهماهنگی‌ها و مشکلاتی مانند تزلزل در رشته تاریخ پزشکی جلوگیری شود.

اگر وزارت بهداشت نتواند برای چالش‌های موجود راه‌حلی پیدا کند، به‌طور ناخواسته، ارگان‌ها و نهادهای دیگر از مسیرهای موازی وارد این حوزه خواهند شد و در نهایت، وزارت بهداشت مجبور به اقدام خواهد شد. چنین وضعیتی ممکن است با مداخله نهادهایی مانند شورای عالی انقلاب فرهنگی و دیگر سازمان‌ها همراه شود. بنابراین، لازم است تا مسئولان به‌طور جدی به این موضوعات فکر کنند و راهکارهای مناسبی ارائه دهند.

تغییر جایگاه کارکردهای اصلی دانشگاه

سه کارکرد اصلی دانشگاه‌ها شامل آموزش، تولید دانش از طریق پژوهش و اشاعه و نشر دانش از طریق خدمات به جامعه است. این نقش‌ها با هدف ارتقای کیفیت زندگی و توسعه پایدار در سیاست‌های آموزش عالی یونسکو مورد تأکید قرار گرفته‌اند. (۲) با این حال، در سال‌های اخیر شاهد کاهش توجه به آموزش و تمرکز بیشتر بر تولید مقاله علمی هستیم. این مسئله باعث شده است که اهمیت اصلی آموزش، به‌ویژه تربیت نیروهای کارآمد که بتوانند پژوهش‌های علمی با کیفیت انجام دهند، کمتر مورد توجه قرار گیرد.

تشویق بیش از حد به نگارش مقالات متعدد یکی از مصادیق کمیت‌گرایی مفرط است. اگرچه تولید مقاله‌های علمی از اهمیت بالایی برخوردار است؛ اما این تولیدات زمانی مفید است که مبتنی بر آموزش صحیح و دانش عمیق باشد. اگر دانشجویان ابتدا آموزش مناسبی دریافت نکنند، مقاله‌نویسی تنها به یک فعالیت مکانیکی و فاقد ارزش علمی تبدیل می‌شود که بدون داشتن پشتوانه علمی مناسب، ارزش واقعی خود را از دست می‌دهد.

انتشار مقاله بدون داشتن کیفیت لازم، به کاهش اعتبار علمی دانشگاه‌ها و پژوهش‌های آن‌ها منجر می‌شود. متأسفانه، در بسیاری از موارد، مقالات تنها برای پر کردن رزومه ها و ترفیع سالانه نوشته می‌شوند و بازنویسی مطالب پیشین و و از نظر محتوای علمی ارزش چندانی ندارند.

باید به این نکته توجه داشت که تولید مقالات علمی زمانی ارزشمند است که پشتوانه‌ای از دانش و آموزش باکیفیت داشته باشد. اگر تنها به کمیت توجه شود، کیفیت آموزش و پژوهش به‌طور جدی تحت تأثیر قرار خواهد گرفت و در بلندمدت، آثار منفی آن بر کل سیستم آموزشی و پژوهشی کشور نمایان خواهد شد. دراین راستا یکی از حوزه هایی که نیازمند توجه است، تشویق بی‌رویه افراد به نگارش مقالات متعدد از جمله در زمینه طب سنتی و تاریخ پزشکی است. از این رو، تعادل بین آموزش و پژوهش برای حفظ کیفیت علمی و تربیت نیروی انسانی متخصص امری ضروری است.

انتشار مقالات در مجلات غیرمرتبط

اگرچه نوشتن مقالات علمی مهم است؛ اما باید توجه کرد که این مقالات در چه مجلاتی منتشر می‌شوند و آیا کیفیت علمی لازم را دارند یا خیر. در گذشته، تعداد مجلات علمی در کشور بسیار محدود بود؛ اما امروزه با افزایش تعداد دانشکده‌ها و مجلات، تقریباً هر نوشته‌ای جایی برای چاپ پیدا می‌کند. این مسئله باعث شده است که مقالاتی که از نظر علمی دارای اشکالات زیادی هستند، به‌راحتی در مجلات به‌ظاهر علمی چاپ شوند. این روند موجب کاهش اعتبار علمی مقالات و تحریف اطلاعات می‌شود.

مشکل دیگر این است که بسیاری از مقالاتی که در مجلات غیرمرتبط چاپ می‌شوند، فاقد اعتبار علمی لازم هستند و تنها به پر کردن رزومه‌ها کمک می‌کنند. در حالی که در کشورهای پیشرفته، ارزیابی پژوهشگران بیشتر بر مبنای کیفیت کار آن‌هاست، در ایران همچنان تأکید بر تعداد مقالات منتشرشده است. این مسئله باعث می‌شود که برخی از پژوهشگران بدون داشتن کیفیت علمی لازم، رزومه‌های پربار داشته باشند.

در این راستا چاپ مقالاتی که به تاریخ پزشکی پرداخته و جنبه‌های علوم انسانی را در بر می‌گیرند، در مجلات پزشکی معمولاً ارزشمند تلقی نمی‌شود. این امر به دلیل تمرکز مجلات پزشکی بر مباحث علمی و تحقیقاتی است که مستقیماً به پیشرفت‌های بالینی، تکنیکی، و علمی در حوزه پزشکی مربوط می‌شود. مقالات تاریخی که به بررسی جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و فلسفی تاریخ پزشکی می‌پردازند، بیشتر در نشریات تخصصی علوم انسانی یا تاریخ پزشکی منتشر می‌شوند که به تحلیل‌های

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.19]

انتقادی و مباحث نظری در این حوزه توجه دارند. در نتیجه، اگرچه این مقالات به درک عمیق‌تری از زمینه‌های تاریخی و فرهنگی پزشکی کمک می‌کنند، اما انتشار این مقالات غیرروشمند در مجلات پزشکی به دلیل عدم داوری تخصصی و چک نکردن صحت محتوای مقالات در موارد متعدد منجر به چاپ اطلاعات نادرست و تکراری شده و رو به افزایش است.

کاربرد نابجای شاخص H-index (اچ ایندکس) در ارزیابی پژوهشگران علوم انسانی

درحالی‌که در برخی کشورها کیفیت کار افراد و توانایی عملی آن‌ها ارزیابی می‌شود، در ایران همچنان بر کمیت مقالات تأکید می‌شود. این رویکرد موجب شده است که حتی برخی از افراد بدون داشتن مهارت کافی، رزومه‌های علمی پرباری از نظر تعداد مقالات داشته باشند؛ اما این مقالات در عمل فاقد ارزش علمی و کاذب هستند. برای نمونه شاخص H-index (اچ ایندکس) که به‌طور گسترده برای ارزیابی تأثیر و کیفیت پژوهش‌های علمی به‌کار می‌رود، در ارزیابی کیفی پژوهشگران، به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی و به‌طور خاص در حوزه‌هایی مانند تاریخ پزشکی، معیار مناسبی به‌شمار نمی‌آید. این شاخص که اساساً بر مبنای تعداد مقالات و میزان استنادات به آن‌ها عمل می‌کند، بیشتر با پژوهش‌های کمّی و رشته‌های علمی‌ای که تولیدات پژوهشی آن‌ها قابل اندازه‌گیری دقیق و مکرر است، سازگار است. (۳)

در رشته‌های علوم انسانی، مانند تاریخ پزشکی، پژوهش‌ها معمولاً به شکل کتاب، مقالات نظری و یا تک‌نگاری‌های تاریخی منتشر می‌شوند که تعداد استنادات به آن‌ها در مقایسه با علوم تجربی کمتر است. همچنین، مقالات علوم انسانی بیشتر بر مباحث کیفی و تحلیل‌های نظری استوار هستند و به دلیل ماهیت این نوع پژوهش‌ها، معمولاً زمان بیشتری برای تأثیرگذاری در جامعه علمی نیاز دارند. به‌علاوه، ارزش آثار علوم انسانی اغلب از جنبه‌های دیگری مانند دقت تاریخی، نوآوری در تفسیر وقایع، و اهمیت فرهنگی و اجتماعی سنجیده می‌شود که به‌سادگی با استنادات قابل اندازه‌گیری نیست.

به این ترتیب، H-index که بر تعداد مقالات منتشرشده و استناد به آن‌ها تمرکز دارد، نمی‌تواند به‌طور دقیق ارزش علمی و تأثیر اجتماعی پژوهشگران علوم انسانی را منعکس کند. در نتیجه، استفاده از این شاخص به‌عنوان معیاری برای ارزیابی کیفی پژوهشگران در حوزه‌هایی مانند تاریخ پزشکی، منجر به ارزیابی‌های نادرست و ناکافی می‌شود. به‌جای آن، معیارهای کیفی دیگر، مانند محتوای پژوهش، تأثیرات فکری و فرهنگی، و اهمیت تاریخی آثار، باید مورد توجه قرار گیرد. این معیارها می‌توانند تصویر جامع‌تری از ارزش و اهمیت پژوهش‌های علوم انسانی ارائه دهند و موجب تقویت ارزیابی‌های علمی در این حوزه‌ها شوند. (۴)

بنابراین ضروری است که نهادهای علمی و آموزشی که وظیفه ارزیابی و ارتقاء پژوهشگران در حوزه‌های علوم انسانی را بر عهده دارند، به‌جای تمرکز صرف بر شاخص‌های کمی مانند H-index، به معیارهای کیفی‌تر و تخصصی‌تر در هر حوزه توجه کنند تا ارزیابی‌های دقیق‌تر و منصفانه‌تری ارائه دهند.

ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش به‌جای تأکید صرف بر تولید مقالات، نه تنها به بهبود جایگاه علمی کشور کمک می‌کند؛ بلکه به تربیت نیروی انسانی متخصص و توانمند نیز منجر خواهد شد.

در نتیجه تمرکز بیش از حد بر کمیت به جای کیفیت، به افت در آموزش و پژوهش منجر می شود و ضرورت بازنگری در سیاست‌های آموزشی و پژوهشی کشور را مطرح می‌کند.

منابع

1. Significant difference in the number of universities in Iran and the world. 2016. Available at: https://www.isna.ir/news/95050105835 [In Persian]
2. Parr A, et al. Knowledge-driven actions: transforming higher education for global sustainability. UNESCO, UNESCO Global Independent Expert Group on the Universities and the 2030 Agenda. 2022. Available at: https://unesdoc.unesco.org/ark:/ 48223/pf0000380519
3. Põder E. What Is Wrong With the Current Evaluative Bibliometrics? Front Res Metr Anal 2022 Jan 21; 6: 824518.
4. Baker S. Research publications: does piling them high sell them short? 2019. Times Higher Education. Available at: https://www.timeshighereducation.com/features/research-publications-does-piling-them-high-sell-them-short

Letter to Editor

Excessive Quantification in the Educational and Research System: A Case Study in the Field of History of Medicine

Mohammad Sadr[1*]

1. ***Corresponding Author:** Assistant Professor of History of Medicine, Traditional Medicine school, Iran University of medical sciences, Tehran, Iran, m92sadr@gmail.com

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.19]